

Els projectes migratoris de les dones No s'han quedat a casa

Rosa González,
cap del Centre Municipal de Serveis Social Est
de l'Ajuntament de Palma

1. INTRODUCCIÓ

Aquest treball suposa una aproximació a les dades de les dones immigrants extracomunitàries en el municipi de Palma.

Com a treballadora social, mantinc molt de contacte amb aquest col·lectiu, motiu pel qual, per mi, té molta presència. Presència que, no obstant, no té equivalència en el discurs social.

Tot això em fa qüestionar si realment aquesta percepció meva respon a la realitat. Hi ha un creixement important de població femenina immigrant? I si és així, per què quan es parla de la immigració no es dóna "pes" a aquest col·lectiu? Per què els estudis que s'engeguen no se'n fan ressò hi ressò ni la seva presència es fa sentir en la població? Quins són els projectes migratoris de les dones?

Malgrat tot, hi ha poques veus de les pròpies dones i molt poca biobibliografia identificant les perspectives del seu projecte migratori, atenent el seu avantprojecte, la seva realitat i el seu futur. **És possible**

identificar en els projectes migratoris de les dones estratègies emancipadores i apoderadores?

La realitat fa més via que la reflexió. Vivim en una realitat porosa i moltes vegades, quan es verbalitzen els canvis, ja es tracta de una realitat passada.

2. CONCEPTUALITZACIÓ DE LA SITUACIÓ DE LES DONES IMMIGRANTS EN EL MUNICIPI DE PALMA

2.1. Evolució demogràfica a Espanya

El nombre de persones que residien a Espanya a data 1 de gener de 2007 era de més de 45 milions (45.200.737 dels quals 22.339.962 són homes i 22.860.775 dones). Si ho comparem amb l'any 2006, veurem que hi ha hagut un increment de 491.773 persones, una variació de l'1%, la més baixa en els darrers anys. Així i tot, el creixement de la població seria més baix si no es tengués en compte l'arribada de població immigrant que suposa el 84% del creixement poblacional total en els darrer anys. La població nascuda a l'estranger ha suposat un increment de 412.371 persones, que suposa una variació del 8% respecte l'any 2006.

A continuació podem observar, a partir de la gràfica, aquest augment des de l'any 1998.

Evolució de la població nascuda a l'estranger resident a Espanya									
	Total			Nascuda a Espanya			Nascuda a l'estranger		
	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones
1998	39.852.651	19.488.465	20.364.186	38.678.883	18.915.924	19.762.959	1.173.767	572.541	601.227
1999	40.202.160	19.670.642	20.531.518	38.943.104	19.054.538	19.888.566	1.259.054	616.103	642.951
2000	40.499.791	19.821.384	20.678.407	39.027.332	19.095.065	19.932.267	1.472.458	726.319	746.140
2001	41.116.842	20.165.514	20.951.328	39.147.572	19.169.692	19.977.881	1.969.270	995.822	973.447
2002	41.837.894	20.564.089	21.273.805	39.243.842	19.228.646	20.015.196	2.594.052	1.335.443	1.258.609
2003	42.717.064	21.034.326	21.682.738	39.414.624	19.322.413	20.092.211	3.302.440	1.711.913	1.590.527
2004	43.197.684	21.285.247	21.912.437	39.503.878	19.373.662	20.130.216	3.693.806	1.911.585	1.782.221
2005	44.108.530	21.780.869	22.327.661	39.717.046	19.484.817	20.232.229	4.391.484	2.296.052	2.095.432
2006	44.708.964	22.100.466	22.608.498	39.871.342	19.567.710	20.303.632	4.837.622	2.532.756	2.304.866
2007	45.200.737	22.339.962	22.860.775	39.950.744	19.612.104	20.338.640	5.249.993	2.727.858	2.522.135

Font: elaborat per l'Observatori Municipal de la Igualtat a partir de dades de l'INE

La distribució de la població immigrant és desigual entre les diferents comunitats autònomes. Aquelles on hi resideixen un major nombre de persones immigrants són: Andalusia, Madrid, València i Catalunya.

Per sexes, podem observar que hi va haver major presència de dones entre els anys 1998 i 2000. En aquests moments el percentatge d'homes és lleugerament superior.

A les Illes Balears hi viuen 211.120 persones que han nascut a l'estranger; així, se situen en setena posició. Cal esmentar que les Illes Balears són les que presenten un major percentatge de població immigrant

quant a la seva població total: de 10 residents a les Balears, 2 han nascut a l'estranger. Passa el mateix amb la població que prové de la Unió Europea (9% respecte de la població total). En canvi, pel que fa a la població d'origen extracomunitari, les Illes registren un 11%, situant-se així en quarta posició.

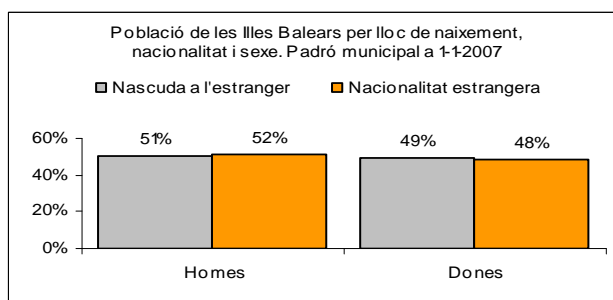
2.2. Evolució demogràfica a les Illes Balears

A data d'1 de gener de 2007, a les Illes Balears hi vivien 1.030.650 persones. 211.120 d'aquestes havien nascut a l'estranger i 190.170 tenien nacionalitat estrangera. Hem de tenir en compte que 20.950 persones adquiriren la nacionalitat espanyola.

El creixement de la població total de les Balears, respecte a l'any 2006, ha estat del 3%. Així doncs, ha crescut en 29.588 persones. La població estrangera ha augmentat un 12,5%, o el que és el mateix, 23.436 persones. El 67% del creixement poblacional és degut a la població estrangera.¹

Població de les Illes Balears per sexe segons lloc de naixement i nacionalitat. Padró municipal a 1-1-2007			
	Total població	Nascuda a l'estranger	Nacionalitat estrangera
Total	1.030.650	211.120	190.170
Homes	517.593	106.941	98.128
Dones	513.057	104.179	92.042

Font: elaborat per l'Observatori Municipal de la Igualtat a partir de dades de l'INE

Font: elaborat per l'Observatori Municipal de la Igualtat a partir de dades de l'INE

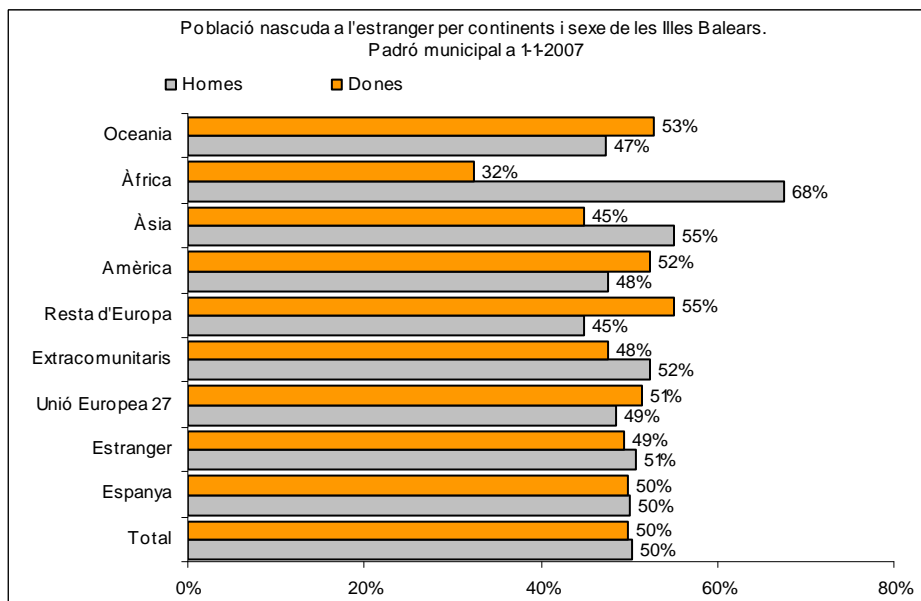
¹ Segons les dades provisionals de l'INE referides a l'any 2008, es preveu que durant l'any 2007 el creixement de la població immigrant a les Illes Balears serà de gairebé d'un 21%, variació que situarà la xifra total de població immigrant en 222.331 persones i la de població total, en 1.071.221 habitants. Publicat a *El País* el 21 de juny de 2008.

2.2.1. Procedència de la població estrangera a les Illes Balears

A continuació presentam la distribució de la població estrangera per continents. De les 211.120 persones nascudes a l'estranger i que resideixen a les Illes Balears, el 56% ho han fet en un país extracomunitari i el 44% restant en un país de la Unió Europea. Per cada 100 persones nascudes a l'estranger, 37 ho han fet a Amèrica, 12 a Àfrica, 3 a Àsia i 3 a l'Europa no comunitària.

Analitzant la procedència de la població estrangera d'acord amb el sexe, es pot observar un equilibri entre dones i homes en el col·lectiu estranger, i s'aprecia una diferència important en relació al continent d'origen:

- En la població estrangera d'Àfrica i Àsia, la majoria són homes (68% i 55% respectivament).
- La població procedent de l'Europa no comunitària, Unió Europea o d'Amèrica és majoritàriament femenina (55%, 52% i 51% respectivament).

Font: elaborat per l'Observatori Municipal de la Igualtat a partir de dades de l'INE

Els països amb major presència a les Illes Balears, en nombres absoluts, són:

- Alemanya (29.689 persones)
- Argentina (21.471 persones)
- Regne Unit (20.321 persones)
- Marroc (17.926 persones)

Si classificam les dades per sexe, es confirma la distribució desigual segons el continent de procedència: a països com Regne Unit o Alemanya es manté un equilibri entre dones i homes; països com Nigèria, Marroc o Senegal presenten una majoria d'homes. En canvi a països com Brasil o República Dominicana tenen un major percentatge de dones que d'homes.

2.2.2. Població estrangera per municipis

El ritme d'arribada de persones immigrants a Mallorca és el doble que al conjunt de l'arxipèlag balear. Els europeus s'estableixen majoritàriament a la Part Forana i a les illes menors. Els extracomunitaris, en canvi, trien Palma.

A la capital balear s'ha concentrat el fort creixement de la població estrangera. Un informe recent de l'Observatori Municipal de la Immigració de Cort explica que el nombre d'estrangers residents a Ciutat s'ha disparat un 77,5% entre els anys 1998 i 2006. És a dir, s'ha multiplicat per vuit durant els darrers vuit anys. L'any 2001 es va produir l'augment més significatiu, quan la variació anual de la població nascuda en un país estranger se situà en un màxim d'un 41% de creixement anual. Després començà a baixar fins a un 7% el 2004 i tornà a elevar-se fins a un 27% l'any 2006. Aquest darrer augment es relaciona amb el procés de normalització de l'any 2005, que es va dur a terme entre el mes de febrer i maig.

Aquesta forta arribada de persones immigrants ha tingut una important repercussió en les xifres globals de població. Les dades dels padrons municipals demostren que la població de Palma s'ha disparat un 26% entre els anys 1998 i 2006; d'altra banda, la població de Balears s'ha incrementat un 24%.

De les 211.120 persones nascudes a l'estranger empadronades a Balears a data d'1 de gener de 2007, el 35% resideix a Palma, el 8% a Calvià i el 5% a Eivissa.

La mitjana autonòmica de la població estrangera d'origen extracomunitari respecte de la població total és d'un 11%. Aquest rànquing està liderat pels municipis d'Alcúdia (18%), Eivissa (16%), sa Pobla (16%) i Palma (14%).

2.3. Evolució demogràfica a Palma

2.3.1. Procedència

Per fer l'anàlisi actual de la població que resideix a la ciutat de Palma, hem d'anar a les dades del Padró municipal d'1 de gener de 2008. Aquesta font ens diu que la distribució de les 413.781 persones que resideixen en aquest municipi segons el seu lloc de naixement a 1 de gener de 2008 és la següent:

- La majoria, 181.698 persones, han nascut a la ciutat, és a dir, el 43% del total.
- En segon lloc hi ha les persones que han nascut en una altra comunitat autònoma, que sumen 106.260 persones (26%).
- En tercer lloc, 97.504 persones, han nascut a l'estranger (24%).
- Finalment, 28.319 persones han nascut a la resta de les Illes Balears (7%).

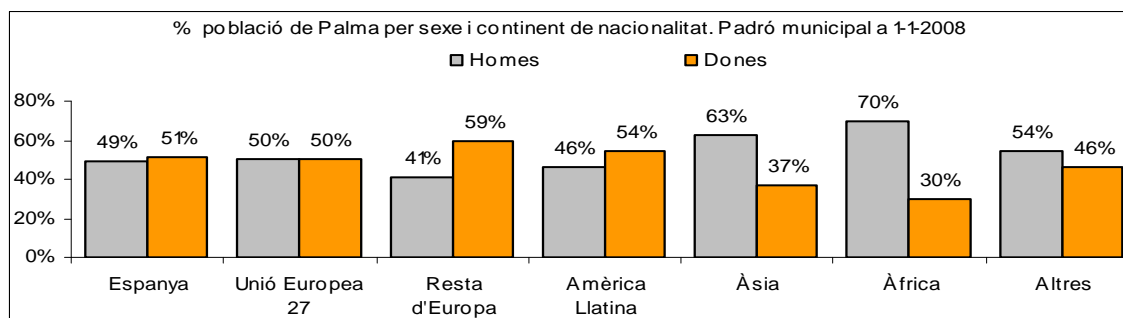
A Palma hi ha un total de 97.504 persones nascudes a l'estranger i 86.206 no tenen nacionalitat estrangera. La diferència, 11.298 persones, probablement s'ha nacionalitzat.

En la següent gràfica es mostra la distribució de la població estrangera per continent de nacionalitat:

- El 41% de la població de nacionalitat estrangera és llatinoamericana.
- El 37% és d'algun país de la Unió Europea.
- El 13% és de nacionalitat africana.
- El 5% és de nacionalitat asiàtica.
- L'altre 3% que resta és de la resta d'Europa.

Població de Palma segons nacionalitat i sexe. Padró municipal a 1-1-2008			
	Total	Homes	Dones
Total	413.781	204.104	209.677
Espanyola	327.575	159.770	167.805
Estrangera	86.206	44.334	41.872
Unió Europea 27	31.712	15.900	15.812
Alemanya	5.629	2.767	2.862
Itàlia	5.594	3.169	2.425
França	2.063	875	1.188
Regne Unit	2.851	1.384	1.467
Romania	3.318	1.743	1.575
Bulgària	5.497	2.771	2.726
Extracomunitària	54.494	28.434	26.060
Resta d'Europa	2.322	945	1.377
Amèrica Llatina	36.101	16.622	19.479
Bolívia	5.842	2.701	3.141
Colòmbia	5.738	2.523	3.215
Equador	7.359	3.385	3.974
Argentina	6.394	3.263	3.131
Àsia	4.345	2.721	1.624
Xina	2.386	1.470	916
Àfrica	11.197	7.860	3.337
Marroc	3.794	2.447	1.347
Nigèria	2.721	1.765	956
Altres	529	286	243

Font: elaborat per l'Observatori Municipal de la Igualtat a partir de dades de l'INE

Font: elaborat per l'Observatori Municipal de la Igualtat a partir de dades de l'INE

2.3.2. Sexe

Si ens fixem en l'anàlisi de la població de Palma per sexes, observarem a grans trets l'equilibri existent en tots els grups segons el lloc de naixement. No obstant, les diferències apareixen quan s'aprofundeix en el continent de nacionalitat: la població estrangera africana o asiàtica és majoritàriament masculina (70% i 63% d'homes respectivament). Per altra banda, hi ha

majoria femenina pel que fa a la població estrangera amb nacionalitat llatinoamericana (54% de dones) o de l'Europa no comunitària (59%).

2.3.3. Edat

La piràmide de població de Palma per nacionalitat permet comparar les diferents estructures per edats de la població espanyola i l'estrangera. D'aquesta piràmide se'n poden extreure algunes conclusions:

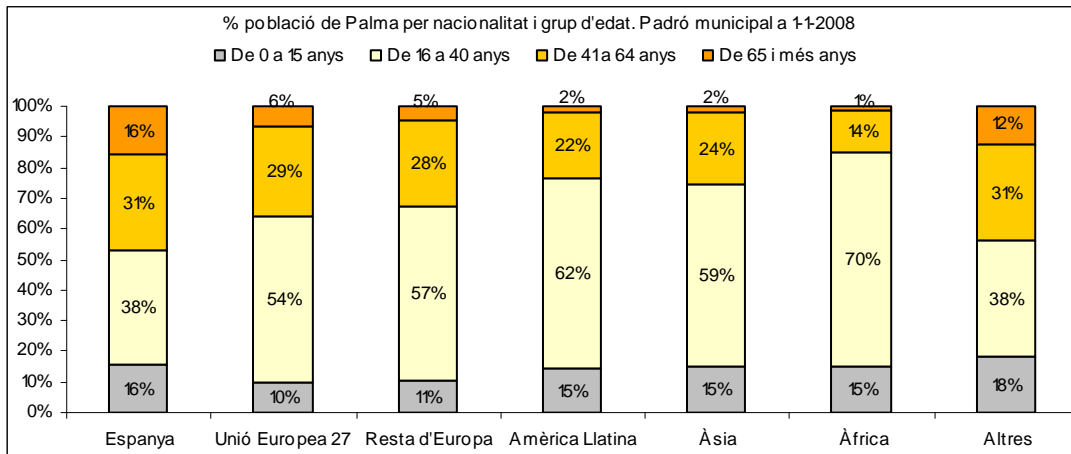
- La població de nacionalitat espanyola està més envellida que la població estrangera: un 16% de la població espanyola té més de 64 anys, mentre que entre la població estrangera només se'n registra un 4%.
- El segment de població de 0 a 15 anys és més alt entre la població espanyola (16%) que entre l'estrangera (13%).
- La gran majoria de la població estrangera té entre 16 i 40 anys (60%), seguit del grup de persones d'entre 41 i 64 anys (24%).
- Podríem dir que la concentració de la població estrangera en població activa, pot apuntar a una immigració motivada a la recerca de feina.

La taxa de dependència,² que permet avaluar el nivell de dependència demogràfica de la població inactiva respecte de la població en edat laboral, reflecteix aquesta realitat:

- A. La taxa de dependència de la població espanyola resident a Palma és d'un 46%, la qual cosa suposa que per cada 100 persones en edat laboral n'hi ha 46 en edat no laboral.
- B. La taxa de dependència de la població de nacionalitat estrangera és d'un 20% i suposa que per cada 10 persones estrangeres en edat laboral n'hi ha 2 en edat no laboral.

---

² Taxa de dependència: població inactiva (menors de 16 anys i majors de 64) / població activa (de 15 a 64 anys), en percentatge.

Font: elaborat per l'Observatori Municipal de la Igualtat a partir de dades de l'INE

Seria molt interessant fer una comparativa al llarg dels anys de la població de més de 65 anys de població extracomunitària.

2.3.4. Nivell formatiu

Per analitzar el nivell educatiu de la població de Palma, s'ha utilitzat com a font la formació declarada al Padró municipal. Cal tenir present que el declarat sol estar per davall del real.

Del total de 276.283 persones majors de 15 anys de nacionalitat espanyola empadronades a Palma:

- El 3% són persones analfabetes.
- El 21% no tenen estudis: 2 punts per sobre de la mitjana de la població general, que se situa en un 19%.
- El 16% té estudis primaris o equivalents.
- El 30% disposa del títol de graduat escolar o equivalent
- El 13% té BUP o equivalent.
- El 7% té estudis de formació professional.
- El 13% disposa d'una titulació de grau mitjà o superior.

La distribució de les 75.039 persones estrangeres majors de 15 anys segons el seu nivell formatiu varia depenent de si es tracta de població pertanyent a la Unió Europea dels 27, que acostumen a tenir un nivell formatiu més alt, o bé de població extracomunitària.

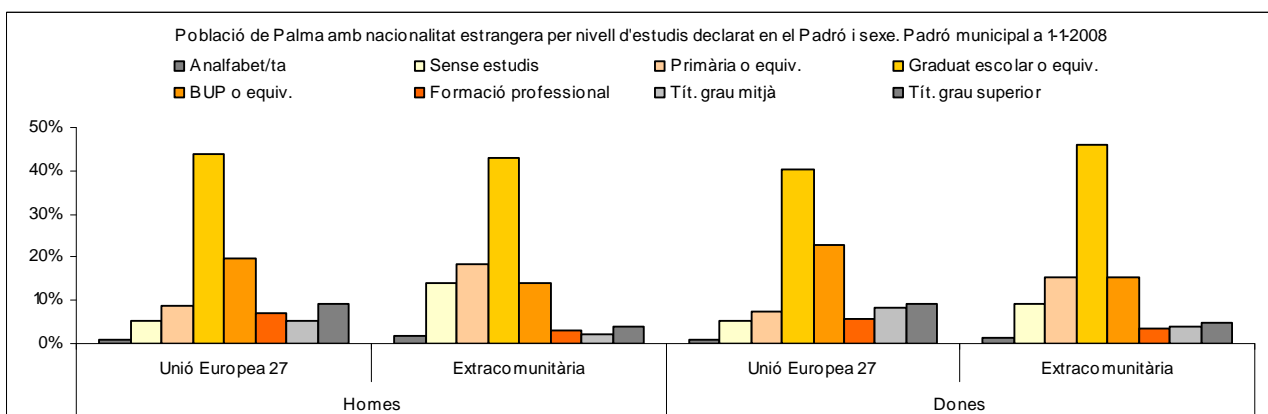
La distribució per nivells formatius varia en la població extracomunitària:

- ❖ Població nacional d'Amèrica Llatina: l'1% de la població és analfabeta; el 6% no té estudis; el 13% té estudis de primària o equivalent; el 49% té estudis de graduat escolar o equivalent; el

18% té titulació equivalent al BUP; el 4% té estudis de formació professional i el 8% disposa de titulacions de grau mitjà o superior.

- ❖ Població nacional d'Àsia: el 2% de la població és analfabeta i el 14% no té estudis. El 24% té estudis de primària o equivalent; el 48% té estudis de graduat escolar o equivalent; el 6% té titulació equivalent al BUP; l'1% té estudis de formació professional i el 5% disposa de titulacions de grau mitjà o superior.
- ❖ Població nacional d'Àfrica: el 3% de la població és analfabeta i el 31% no té estudis. El 28% té estudis de primària o equivalent; el 28% té estudis de graduat escolar o equivalent: el 5% té titulació equivalent al BUP; l'1% té estudis de formació professional i el 3% disposa de titulacions de grau mitjà o superior.

Una diferencia significativa per sexes és que las dones extracomunitàries empadronades en el Municipi de Palma tenen nivells formatius més alts que els homes en termes generals.

Font: elaborat per l'Observatori Municipal de la Igualtat a partir de dades del Padró municipal de l'Ajuntament de Palma

2.3.5. Distribució de la població immigrant per barris de Palma

Dels 27 barris de Palma els que tenen major nombre de població estrangera són:

- Pere Garau, amb 8.583 persones, encapçala aquest rànquing. El nombre de població extracomunitària es de 7.009 persones.
- Bons Aires, 4.649 persones estrangeres. El nombre de població extracomunitària es de 3.261 persones.

- Foners, amb 4.206 persones. El nombre de població extracomunitària es de 3.023 persones
- Son Gotleu, amb 3.629 persones de nacionalitat estrangera. El nombre de població extracomunitària es de 3.334 persones.

El percentatge de dones estrangeres a la ciutat de Palma és d'un 48,6%. Els sectors municipals presenten xifres molt similars, per exemple, Ponent, amb un 52% de dones estrangeres empadronades (barris de Sant Agustí, Es fortí) i Est amb un 51% (Rafal Vell).

Les famílies estrangeres i espanyoles s'apropen molt a la mitjana de 2,5 membres per llar. Tanmateix, si ens referim a famílies extracomunitàries, la mitjana es de 3,8 membres.

Podria ser preocupant el model de instal·lació de la immigració en barris ètnics com Pere Garau i Son Gotleu. Una variable més positiva era que en els períodes de menys crisis el procés d'establiment de les famílies es ramificava a altres barris de la perifèria, que funcionaven com a estructures d'entrada, sortida i distribució.

3. REFLEXIÓ DEL "POC RESSÒ" D'AQUESTES DADES A NIVELL SOCIAL. SI HI SÓN, PARLEM-NE

Les Illes Balears han estat al llarg de la seva història terra de migracions, de tal manera que la dinàmica poblacional no pot ser explicada sense aquest fenomen.

Hem d'obrir els ulls: la feminització dels fluxos és un tret propi dels moviments migratoris mundials. La desigualtat entre els éssers humans, basada en l'estructura de gènere, ha estat extensiva a tots els fenòmens socials, raó per la qual les migracions no n'han quedat al marge.

Com diu la Professora **Laura Oso** "si a principis de la dècada dels noranta les investigacions sobre la temàtica de gènere i migració estan fonamentalment orientades a treure a la llum la realitat social «oculta» de les dones immigrants, en l'actualitat el discurs sobre la «invisibilitat» **ha estat substituït pel de la feminització de les migracions internacionals**".

Les fons estadístiques oficials presenten serioses deficiències per analitzar la situació de la immigració estrangera a Espanya des de la perspectiva de gènere.

En la immigració procedent de països europeus es dona una distribució similar entre homes i dones. Entre les persones originàries d'Amèrica llatina, hi ha una marcada majoria femenina. Els homes són més majoritaris entre la població que arriba d'Àfrica i amb menor intensitat entre la que procedeix d'Àsia. Des de la perspectiva de gènere, aquesta situació suggereix vivències diferents en les dones, depenent del país de procedència.

El professor **Alejandro Miquel Novajra** indica que en gairebé totes les cultures i societats es mantenen estatus culturals i legals diferents en funció

del gènere i de la relació familiar. Això produeix que el factor d'imprescindibilitat o prescindibilitat en les tasques productives locals es vegi corregit pel de dependència i accés a espais individuals, públics i d'independència.

Tenint en compte la regió geogràfica de procedència:

- L'emigració directa de dones provinents de països islàmics és molt atípica. Si ho fan, solen procedir de les zones més occidentalitzades (terme que cal mantenir en un gran relativisme) i, sobretot, urbanes. No es tracta del paper que tenen en la distribució del treball agrícola, sinó de la dependència, sovint legalment establerta, respecte dels homes de la família. La seva emigració sol ser posterior i per reclamació marital o paterna (també per reagrupament fratern). Això produeix que la presència de dones d'aquesta procedència a països receptors d'emigració suposi gairebé automàticament l'existència de migracions familiars.
- En el cas de les dones llatinoamericanes, es troben en una situació de mobilitat potencialment alta. Són emigracions femenines en solitari. Accedeixen a treballs del servei domèstic i altres vegades en àmbits de marginació social, però aconsegueixen ingressos relativament alts en curts espais de temps. Es pot diferenciar, en aquest col·lectiu, d'acord amb la formació de partida.
- Les dones filipines immigrants solen partir de zones rurals extremadament pobres. Inicien el procés migratori per decisió aliena (paterna o fraterna) més que pròpia. Sovint solen entrar per circuits d'irregularitat establerts pels mateixos beneficiaris del seu treball: gairebé sistemàticament el servei domèstic. El paper protagonista en el procés migratori sol restringir-se al fet laboral, però no al seu control.
- Les dones provinents de l'Europa de l'Est solen tenir un protagonisme absolut en el procés migratori i es produeixen sovint reagrupacions familiars inverses d'elles respecte dels seus marits i fills.
Cal assenyalar que les migracions, en moltes ocasions, responen a estratègies grupals. **L'assentament** de la dona immigrant està descrit normalment en termes generals.
Són del tot interessants les aportacions del professor Alexandre Miquel Novajra quant als estudis d'Ubaldo Martínez Veiga sobre les diferents construccions socials que es donen amb el fenomen de la immigració. Aquesta descripció sol coincidir amb una de les realitats més observades des del meu àmbit de feina, des del treball social.
- Hi ha dones reagrupades que, en instal·lar-se en certs espais on les xarxes migratòries han aconseguit reconstruir les condicions

d'existència de partida, hi continuen, per exemple, les dones marroquines que es queden a casa, practicant la habja. Però també n'hi ha d'altres que, en viure a barris on no es reproduïx la relació familiar, poden realitzar el seu desig clar de (relativa) independència, i actuen així de forma més individual i autònoma.

- Hi ha dones immigrants que mantenen una residència bilocal: immigrants dominicanes, dones de Llatinoamèrica. Són les primeres candidates a immigrar. Després, davant la impossibilitat d'obtenir els diners esperats, intenten reagrupar els fills. El marit, que pot controlar les remeses enviades per l'esposa des de l'emigració gràcies al control dels fills, es nega a concedir el permís perquè aquests es reunixin amb la mare.

3.1. Dona immigrant i Llei d'estrangeria

El sistema sexe/gènere travessa la Llei d'estrangeria a partir de tres situacions:

- L'accés desigual als drets per la via del treball, en inserir-se en treballs feminitzats.
- L'accés subordinat als drets mitjançant el reagrupament familiar amb la qual cosa es renova la ideologia de l'espai de la dona vinculat a la família i a l'home.
- Les treballadores del sexe no poden accedir als drets.

Així, els criteris que feim servir per reconèixer una persona subjecte de drets han estat construïts sobre la base de l'exclusió de les dones. El dret és, així, un instrument d'exclusió i construeix subjectes exclosos.

Les dones immigrants constitueixen una espècie de "subsegment" del mercat laboral femení que, de per si, és més restringit que el dels homes. En aquells casos que la regularització d'una dona es realitza a partir de la seva condició de cònjuge d'un immigrant, el fet d'expedir-los un permís de residència no laboral, no sols les col·loca en una situació de dependència respecte a la seva parella masculina, sinó que limita la seva participació laboral i les relega a treballar en condicions d'irregularitat. Per altra banda, mentre que els homes poden treballar en l'economia submergida en treballs que poden ser formals (construcció, agricultura...), les dones accedeixen irregularment a treballs ja de per si irregulars i desregularitzats (servei domèstic, prostitució...). No tan els mercats formals estan segmentats per raó de sexe, sinó també els informals.

Dolores Juliano, en el seu estudi *De la invisibilitat a la presència* planteja que en molts de casos la immigració connota una **pèrdua no sols d'espais socials, sinó també de categories laborals**. Aquest sector està subempleat en termes de la seva capacitació d'origen. Les dones immigrants ocupen el llocs feina que no interessin a les dones autòctones en la mesura que les societats d'acollida reproduïen la desigualtat sexual en el mercat laboral.

L'avantatge econòmic, doncs, va a vegades lligat a un descens del nivell ocupacional i de prestigi social; però amb majors ingressos pot enviar diners a les famílies, pagar estudis, demanar el reagrupament o desenvolupar un projecte autònom en el lloc d'acollida.

3.2. Dona immigrant i mitjans de comunicació

Fa poc, l'**Observatori d'Immigrants** va publicar un article sobre la repercussió de la població immigrant en els **mitjans de comunicació** (2007).

- ❑ En un 82,2% de les notícies no es fa referència a la dona; es reflecteix la invisibilitat de la dona.
- ❑ Les escasses notícies en què apareixen col·lateralment, tenen l'efecte de sobredimensionar la seva associació a l'àmbit del delictes i del conflicte: un 64% relacionat amb successos, un 22% amb la violència de gènere i un 10% a la prostitució.
- ❑ El col·lectiu que més apareix són les dones africanes, principalment magrebines. Les dones llatinoamericanes són el següent col·lectiu que més apareix a les notícies, en un 74% en successos i en la meitat vinculats a violència domèstica.

Segons Marta Bach Arús (2000) l'ús indiscriminat del genèric masculí produeix un efecte ocultador, invisibilitzador de la dona, sobretot quan hi ha altres formes per incloure realment la població femenina. Aparentment no tenen projecte migratori propi, o en tot cas emigren per millorar la vida dels seus familiars.

Segons l'antropòloga Dolores Juliano passen de "dones pobres" a "pobres dones".

El 2006, **Clara Pérez** presenta un article molt interessant sobre les dones immigrants a la premsa. Planteja que:

- ❑ La immigració sempre és visualitzada des del rol masculí.
- ❑ Les dones apareixen a les notícies com a dada d'excepció.
- ❑ Sempre es dona la vinculació de la dona a l'home: "està casada amb...".

- ❑ Les dones quasi sempre apareixen circumscrites al món familiar.
- ❑ Les dones immigrants "treballadores" no existeixen.
- ❑ La bondat i la submissió són "qualitats naturalitzades de les immigrants".
- ❑ Les immigrants prostitutes són víctimes dels seus compatriotes i alliberades per la Policia.
- ❑ La reproducció del testimoni oral de les dones immigrants fa la impressió que subratllen una idea "de retard a nivell educatiu".
- ❑ La hipersexualització i culpabilització de les estrangeres.

3.3. Dona immigrant des d'una perspectiva de gènere

El gènere sorgeix com una proposta que intenta explicar, des d'una perspectiva nova, les diferències entre els homes i les dones i les relacions entre tots dos.

Fa referència als rols, responsabilitats i oportunitats assignades al fet de ser home o dona, a les relacions socioculturals entre homes i dones, i nins i nines. Aquests atributs, oportunitats i relacions estan socialment construïts i s'aprenen a través del procés de socialització.

En aquests moments, les dades demostren que sovint no es reflecteix tota la realitat. Els papers atribuïts generalment a les dones no responen als fets que s'estan produint.

Recordem algunes de les característiques atribuïdes a les dones:

- ❑ La dona no pot sortir del domicili.
- ❑ No pot tenir èxit en l'esfera pública.
- ❑ Ni pot tenir ambició per un futur millor.
- ❑ Ni pot ser la impulsora de l'economia familiar.
- ❑ Ni pot deixar la seva família (això es considera ser mala mare).
- ❑ Ni pot prendre decisions.

La realitat –les dades– és que fa això i ho fa a pesar de:

- ❑ Haver estat educada per no fer-ho, sotmesa al poder simbòlic o real dels homes: pares / homes / juristes... (Amèlia Valcárcel).
- ❑ Deixar la seva família.
- ❑ Jugar-se la vida en pasteres.
- ❑ Enviar remeses de diners per a la seva família extensa. Fins i tot des d'aquesta situació continuen cobrint necessitats de cura i protecció de la seva família: fills, pares, germans. El 63,63% de dones immigrants envien mensualment remeses de diners al seu país d'origen.
- ❑ Ser vista com a jornalera i/o prostituta.
- ❑ Obrir camí.

La manca de dades estadístiques diferenciades per sexe i la manca d'estudis específics ha mantingut durant anys el fenomen de la

immigració femenina sota la invisibilitat i sols a partir dels anys 90 es van incrementant les investigacions dedicades a l'anàlisi de la immigració femenina (situació constatada per Balder, Euler, Hanmer, Wiggleswoeth, 2000). Aquesta invisibilitat determina l'imaginari col·lectiu sobre la immigració fomentant una imatge estereotipada o directament absent.

Segons Rosa Aparicio, les dones no miren igual que els homes el seu futur en l'emigració. En aquestes es configura una altra situació:

- La inversió de l'ordre tradicional de l'emigració, en el sentit que primer emigrava l'home i després la dona.
- L'alta feminització d'alguns fluxos migratoris.
- La sobrerepresentació de dones separades i divorciades entre les dones immigrants vingudes a Espanya.

El fet que la dona es pugui anticipar en el procés migratori pot significar un inici de ruptura d'un esquema de relació de gènere. Malgrat les dificultats, segons **Rosa Aparicio** semblaria que l'emigració crea contextos favorables perquè les dones puguin millorar qualitativament en la situació de gènere. Hi ha estudis que demostren la precarietat en què viu la dona immigrant discriminada doblement.

Només en els estudis que introdueixen el gènere com a variable, suggereixen altres dones: pioneres en el seu desplaçament, responsables, il·lustrades, emprenedores, valentes i dignes, titulars de molts de deures i aspirants a drets (vegeu l'estudi de Natàlia Ribas i Gregorio 1998:147).

Segons les investigacions del **Col·lectiu IOE**³ hi ha una **pluralitat de projectes migratoris**, especialment en les dones fadrines i separades, que prenen la determinació d'abandonar el país d'origen. El motiu és la recerca d'una promoció personal i un suport a la família, rompre amb l'espai tradicional que tenen assignat en el país d'origen.

Alguns dels projectes migratoris femenins ja no es basen en la complementarietat de l'emigració masculina: cada vegada més un nombre important de dones inicien un projecte migratori per aconseguir una major independència, fugir de les normes a què estan sotmeses, matrimonis, repudi, violència, o simplement normes morals que cohibien el seu projecte de vida. **El projecte migratori haurà de tenir en compte el context cultural del país de procedència i del país d'acollida; emprendre el viatge suposa un cost moral i econòmic important.** Caldrà assenyalar que en la perspectiva de la migració femenina, a la voluntat d'establir-se en el país d'acollida s'hi afegeix el projecte migratori, que inclou els fills i filles. Això farà que el procés d'adaptació es faci amb més constància.

Ens costa imaginar les dones immigrants com a persones amb projecte propi perquè no tenim referents. Com diu l'**antropòloga Carmen Gregorio Gil** (1997) *"las mujeres no sólo han estado olvidadas cuando eran numéricamente menos importantes que los hombres: algunas autoras han*

³ Instituto de la Mujer. Grupo de Inserción y Exclusión Social.

*detectado que incluso en **movimientos migratorios donde la composición femenina es más importante** que la masculina también éstas están invisibilizadas.”.*

Dolores Juliano (1998) assenyala que la representació de la **dona immigrant com a víctima** contrasta amb l'**heroïcitat** del viatge que tradicionalment s'ha vinculat a l'home que emigra.

Utilitzaré la sistematització que fa **Dolores Juliano**, en tres apartats, de les causes per les quals les dones emigren dels seus països. Ella fa referència a raons específiques de les dones no assumibles a les causes masculines (Juliano 1999, pàg. 31-34).

La primera causa és el desplaçament produït estructuralment per la “patrilocalitat”, que obliga les dones, en la majoria de les cultures, a fixar la seva residència de casades en un àmbit diferent de la seva llar de naixement. S'ha de constatar que molts pocs treballs i investigacions tenen en compte aquests desplaçaments. Aquesta data és important, ja que moltes dones immigrants que vénen aquí ja han fet un primer desplaçament o una primera migració, per raons estrictes de gènere, com és el fet de contreure matrimoni, i tenen, per tant, més experiència de la que es pensa en matèria d'integració en una altra societat i en altres relacions socials i familiars.

En segon lloc, s'assenyala la immigració econòmica, a partir de l'assignació social de tasques diferents per sexe. L'abandó de les zones rurals, protagonitzat preferentment per dones, és el més significatiu. És veritat que els homes també emigren en aquest sentit, però les motivacions i la incidència demogràfica per sexes és distinta. Raons econòmiques i els llaços d'herència fan que els homes romanguin en zones rurals que, en canvi, són massivament abandonades per les dones, que cerquen a les ciutats feina en el sector serveis i millors condicions de vida.

Analitzar aquest tipus de desplaçament des d'una perspectiva de gènere és molt interessant, ja que en aquests casos les dones es mouen del lloc que tenen assignat, i, en certa mesura, encara que l'estratègia, de vegades, sigui familiar i no és decidida per ella sola, es desplacen de forma autònoma. A més, adquireixen un estatus econòmic molt important, ja que de les remeses que envien sobreviurà la família. Quan aquestes dones retornen als seu país d'origen, encara que sigui temporalment, apareixen davant la seva gent amb certa capacitat econòmica i amb trets de poder, cosa que prestigia la seva condició social en demostrar que són capaces de mantenir la família. A vegades són elles mateixes les que realitzen des del país de destí el reagrupament familiar, emportant-se'n altres membres de la família. Es pot veure a simple vista la diferència que té aquesta estratègia d'emigració autònoma, amb la tradicional, d'emigració reclamada per un familiar masculí o la parella.

El tercer tipus d'immigració específica és la que està constituïda per dones amb estatus desvaloritzats a les societats d'origen o aspiracions incompatibles amb les normes tradicionals, que podríem designar com a refugiades per motius de gènere. Aquestes són: fugitives de matrimonis no

desitjats, repudiades, prostitutes, mares fadrines, víctimes o amenaçades d'agressions sexuals. Les guerres, les dictadures i, en general, els sistemes patriarcals generen llargues llistes de desplaçades que refan la seva vida en llocs diferents del seu naixement.

La posició de cada immigrant se situa al llarg de tres eixos: gènere, classe i ètnia, transferint el model de l'espai de "posicions socials", de Bourdieu. Les possibilitats d'accés al mercat laboral difereix segons la procedència social i segons el color de la pell. De la mateixa manera, el mercat laboral es veu dividit per criteris de gènere. Obviar la realitat existent en un condicionament paral·lelament classista, sexista i racista, significa reduir les realitats diverses i dispers de les trajectòries migratòries, reducció que freqüentment acaba reproduint estereotips àmpliament difosos. D'aquesta forma, preval, per exemple, el clixé de la dona immigrant inculta, amb manca de recursos i de formació, molt present en l'inconscient col·lectiu encara que no correspongui a la realitat, ja que un elevat percentatge de dones immigrants tenen una formació professional o estudis superiors que no poden exercir per les dificultats de convalidació en el país receptor (estudi de Fernández, Martínez i Salas 1994).

"Les dones són referència per a l'avanç dels processos democràtics", diu la filòsofa Amelia Valcárcel. I afegeix que el principal obstacle per a l'existència de la democràcia és el sistema familiar. La manca de llibertat de les dones hi incideix. Afirmar que en tot el procés de la immigració, la situació i l'evolució de les dones és clau: "Espanya va canviar quan les dones varen canviar". Comenta que la millor inversió comença per l'educació.

4. COMENTARI FINAL

Les dones immigrants estan en situació d'**invisibilitat i de manca de reconeixement**. Aquesta manca de reconeixement, com diu Fraser (2000), no va lligat tant sol a representacions culturals, sinó que també està explícit en les institucions, en la distribució de recursos.

Per què la invisibilitat de les dones? Per què la invisibilitat de les dones immigrants? La resposta a aquesta qüestió té a veure amb un dels eixos del debat teòric d'aquests darrers anys: l'absència de reconeixement o el "fals reconeixement". No vull caure en una "ceguesa del tema gènere". Penso que s'ha de cercar un equilibri i visibilitzar el que fins ara ha estat invisibilitzat; s'ha de crear un nou sistema de valors. Aquesta invisibilitat en els sectors més vulnerables és encara més gran, com a la dona immigrant. Per altra banda, l'atribució de responsabilitats familiars situa les dones en una posició de partida molt desigual. Hem de tenir en compte que és el marc social que les rep, el que les invisibilitza independentment dels països de partida.

Una altra forma de veure el procés migratori de les dones és no voler imposar un model únic per elles, com diu Dolores Juliano. Sembla que per identificar la seva occidentalització han d'obtenir una posició cultural o una

altra, però les persones ens reformulem contínuament. És possible que la seva estratègia sigui no rompre amb la societat d'origen per aconseguir els seus objectius de gènere, sinó ampliar els marges propis de cada una. És tracta d'un procés personal i únic, i amb canvis parcials o redefinicions.

Les polítiques socials que s'han de portar endavant són "polítiques de presència" que assegurin la possibilitat de tenir la veu de les dones. L'idioma ha de ser una barrera a rompre i proporcionar serveis per a totes les dones-famílies (escoletes, *canguratges*, fórmules del tipus banc del temps, habitatges compartits) per tal de sortir del treball domèstic -de la cura dels menors-, estimular la formació i, per a aquelles que ja la tenen, facilitar l' accés al seu perfil professional. La dona ha estat un gran descobriment pel sistema dels microcrèdits i per a la formació d' empreses; per altra banda, l'associacionisme ha de ser més plural. El camí és que les dones que treballin puguin tenir un salari per poder mantenir-se ella i els seus fills (rol de proveïdor).

Les persones que estem en contacte amb població acabada d'immigrar, coneixem el valor que té la informació i el guiatge inicial.

S'ha de reflexionar sobre el model de societat que estem instaurant i realitzar els canvis pertinents. Treballem des d'òptiques massa tancades cap a societats monoculturalistes o que "juguen" a la intraculturalitat. És possible que amb això estiguem provocant "reclusió microsocia, endogrups...

Les societats diverses i multiculturals requereixen uns altres esforços: els drets i les exigències són cares de la mateixa moneda. La dicotomia entre ciutadans i estrangers és un fet, conviu un llenguatge de ciutadà amb la paradoxa de categories de ciutadans amb exclusió explícita i, més encara, en el cas de les dones.

L'ambició d'aquest treball és equilibrar i permetre un reconeixement de la situació de les dones immigrants i els seus projectes migratoris, que possiblement tinguin més semblança que diferència amb el projectes dels homes, però ha de ser una situació vista, reconeguda, representada i gestionada.

BIBLIOGRAFIA

Aparicio Gómez, Rosa (2003) . *Mujeres inmigrantes: prisionera del género*. Aula Intercultural. 5th International Congress "Women: migrations and intercultural dialogue.

Callejo, Javier. (1998). *Grupos de discusión: introducción a una práctica de investigación*.

Carbonero Gamundí (2007). *Familia y parentesco: intersecciones de genero y clase en las estrategias de cuidado en la UE*. Universidad de las Islas Baleares. (Inèdit).

Carbonero Gamundí. *Familia y parentesco. Políticas Públicas ciudadanía y genero. (2007-2008)*.(Inèdit).

Dominguez Fuentes, Juan Manuel. *La mujer inmigrante en Malaga*. VIII Beca de Investigación . Malaga

Evers Rosaner, Eva. (2004). *Mujeres en la Frontera. Tradición e identidad musulmanas en Ceuta*. Barcelona: Alborán bellaterra.

Fraser, N y A. Honneth (2006) *¿Redistribución o reconocimiento?*. Ediciones Morata. Madrid.

Gregorio Gil, Carmen.(2003). *Mujeres de un solo mundo: globalización y multiculturalismo*. Universidad de Granada.

Informe de sostenibilidad en España 2005. *Indicadores de igualdad de oportunidades y desarrollo (índice de desarrollo de género)*.

Izquierdo Escribano, Antonio.(2000). *El proyecto migratorio de los indocumentados según genero*. Papers 60, 225-240.

Juliano, Dolores (1998). *Las que saben*. Cuadernos inacabados 27. Horas editorial

Miquel Novajra, Alejandro (2004). *Inmigración, discriminación laboral y estratificación*. Universidad de las Islas Baleares. Prof. Antropología Social

Miquel Novajra, Alejandro. *La negación de la ciudadanía: movimientos migratorios y extranjería*

Miquel Novajra, Alejandro. *Construcción social de la diferencia. El sexo y la edad*

Normas A.P.A. para citar información bibliográfica.

Observatori Municipal d'Igualtat (2008). *La població immigrants al municipi de Palma*. Ajuntament de Palma.

Observatori Municipal d'Igualtat (2008) . Unitats de convivència al Municipi de Palma. Ajuntament de Palma.

Oso Casas, Laura. *Migración y mercado de trabajo.* Coruña. Facultad de sociología.

Pearson Ruth. *El género cuenta en el desarrollo.*

Perez, Clara. (2003). *Las inmigrantes en la prensa: víctimas sin proyecto migratorio* . Mugak. Núm. 24 .

Soriano Miras, Rosa M^a . *Autopercepción subjetiva de la inmigración: la mujer marroquí.* Granada: Departamento de Sociología. Universidad de Granada (Inèdit).

Sub, Astrid. *Estrategias de intervención y reivindicación política . asociacionismo de mujeres inmigrantes entre asistencialismo y Empowerment.* Llibre Mujeres de un solo mundo

Tobio, Constanza. (2005). *Madres que trabajan. Dilemas y Estrategias.* Madrid Cátedra.

Valcarcel, Amelia. (1997). *La política de las mujeres.* Madrid, Cátedra.

Valcarcel, Amelia. *Feminismo y poder político.*

Zabala González, Begoña (2004). *Mujeres inmigrantes. Algunas consideraciones desde el feminismo.* Bilbao. (Inèdit)